

Kenesey Zsófia – Pataki László – Tóth Róbert

A banki szabályozói követelmények szigorításának hatása az Európai Unió bankszektorának jövedelmezőségére és a nemteljesítő hitelek arányára

Impact of the Tightening of Banking Regulatory Requirements on the Profitability of the European Union's Banking Sector and the Ratio of Non-performing Loans

Összefoglalás

A bankrendszerek stabilitása minden nemzetgazdaság számára alapvetően fontos követelmény. A bankrendszerben fellépő instabilitás és a nyomukban járó esetleges bankcsődök fertőzőési láncon keresztül az egész gazdaság működésére veszélyt jelentenek. A 2008-2009-es válság is rávilágított a bankrendszerek sérülékenységre, s kiváltotta annak igényét, hogy a ko-

KENESEY ZSÓFIA, doktorjelölt, Soproni Egyetem, Széchenyi István Gazdálkodás-és Szervezéstudományok Doktori Iskola (zsofi890819@gmail.com), DR. PATAKI LÁSZLÓ PhD, egyetemi docens, Soproni Egyetem (pataki.laszlo@uni-sopron.hu), DR. TÓTH RÓBERT PhD, óraadó, Károli Gáspár Református Egyetem (toth.robert.nemet@gmail.com).

rábbiaknál is szigorúbb tőke- és likviditási előírások vonatkozzanak a bankokra. A szabályok szigorítása a „túlszabályozottság” veszélyét is magában hordozhatja, ami már a pénzügyintézetek jövedelmezőségét is ronthatja. A tanulmány a 2008 és 2019 közötti időtávon vizsgálja az Európai Unió és hazánk bankrendszerének jövedelmezőségében végbement változásokat, valamint azt, hogy a szigorodó előírások milyen hatással voltak a nemteljesítő hitelek arányára.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G21, G28, H12

Kulcsszavak: bankszabályozás, jövedelmezőség, nemteljesítő hitelek

Summary

The stability of banking systems is a fundamental requirement for any national economy. Instability in the banking system and the consequent possible bank failures pose a threat to the functioning of the whole economy through a chain of infection. The crisis of 2008-2009 also highlighted the vulnerability of banking systems, creating the need for stricter capital and liquidity requirements for banks. Tightening the rules could also carry the risk of “over-regulation” in mega-markets, which might also worsen the profitability of financial institutions. The study examines the changes in the profitability of the banking system of the European Union and Hungary over the period between 2008 and 2019, as well as the impact of the tightening regulations on the ratio of non-performing loans.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: G21, G28, H12

Keywords: banking regulation, profitability, non-performing loans

BEVEZETÉS

A hitelintézeti szektorra vonatkozó tőke- és likviditási követelmények – az elmúlt évtized(ek) re jellemző – szigorításának indokoltságát nem lehet kétségbe vonni. Felvetődik azonban a kérdés, hogy az egyre szigorodó elvárások hogyan befolyásolják a hitelintézeti rendszer működését, mennyiben érintik a szektor jövedelemtermelő képességét, illetve hogyan változott a nemteljesítő hitelek aránya, s ez hogyan hatott a hitelintézetek jövedelmi helyzetére? Tanulmányunkban – elsősorban az Európai Központi Bank adatbázisára támaszkodva – azt vizsgáltuk, hogy a szabályozottság jelenlegi szintje nem tekinthető-e már „túlszabályozottságnak”, vagyis nem rontja-e le jelentősen a hitelintézetek jövedelmezőségét, illetve, hogy sikerült-e a nemteljesítő hitelek arányát mérsékelni a szabályozók szigorítása révén? Kutatásunkat az Európai Unió országaira terjesztettük ki, a kutatás bizonyos részterületei kapcsán a magyarországi helyzetet is vizsgálat tárgyává tettük. Elemeztük, hogy a hazai jelenségek mennyiben illeszkednek az Európai Unió szintjén megjelenő tendenciákhoz. Vizsgálataink a 2008 és 2019 közötti időszakot ölelik fel. Egyes esetekben azt elemeztük, hogy a 2008-as „válság évhez” képest 2019-ben mennyiben változott a hitelintézetek helyzete, más esetekben pedig a vizsgált időtáv alatt megjelent tendenciák feltárására tettünk kísérletet.

SZAKIRODALMI HÁTTÉR

A bankok szabályozása alapvetően mindig egyfajta alkufolyamat az állam és a hitelintézetek között. A pénzintézeti szektor működésének stabilitása, az esetleges bankcsődök elkerülése nemzetgazdasági, s egyben osztársadalmi érdek. A bankrendszerek egyik sajátossága, hogy bár sokrétű biztonsági háló (szigorú engedélyeztetési feltételek, különleges jogi, szabályozási környezet, bankközi intézmények, hatékony belső döntési és ellenőrzési rendszer) veszi körbe őket, a bankcsőd bekövetkezése így sem zárható ki, s egy bankcsődből – rossz esetben – akár egy fertőzési lánc indulhat el.

A bankok nemzetgazdaságban betöltött kiemelt szerepe miatt fontos, hogy nemcsak szabályok, de egy hagyományos értelemben vett vállalkozáshoz képest sokkal szigorúbb szabályok vonatkozzanak rájuk. A szabályokat az adott ország történelme, kultúrája is meghatározza. Teljesen más bankszabályok vannak érvényben az Egyesült Államokban és Európa különböző országaiban. Az USA-ban a kereskedelmi banki és befektetési banki tevékenység különválasztása már 1933-ban megtörtént a Glass-Steagall-törvény keretében (Pál, 2009), ezzel szemben Európában ilyen jellegű szabályozásról nem beszélhetünk. A banki dereguláció jegyében 1999-ben elfogadott Gramm-Leach-Bliley törvény lehetővé tette a banki szereplők koncentrációját. Ennek eredményeképpen univerzális bankóriások jöttek létre, amelyek fokozott kockázatot hordoztak magukban. E szabályozásnak is szerepe volt a 2008-2009-es válság létrejöttében. Nem véletlen, hogy 2010-ben hatályba léptették a szakzsargonban csak Dodd-Frank törvényként emlegetett jogszabályt, amely szigorúbb prudenciális felügyeletet követelt meg.

A szakirodalmak feldolgozása alapján megállapítható, hogy különbséget tehetünk szűkebb és tágabb értelmezésű bankszabályozás között. A szűkebb értelmezésű szabályozási forma középpontjában az egyes intézmények prudens működésére vonatkozó szabályozás áll, míg a tágabb értelmezésű szabályozási forma ezen túl, a bankok működését meghatározó egyéb tényezőket, mint a szanalást, az állam végső hitelező funkcióját (LoLR¹) vagy a betétbiztosítást is figyelembe veszi (Erdős – Mérő, 2010).

Megfigyelhető, hogy a korábbi kockázatalapú szabályozás napjainkban szabályalapúvá vált és kiegészült a rendszerkockázatok szabályozásával (Mérő, 2018).

A bankszabályozás további két nagy csoportra osztható, a mikro- és makroprudenciális szabályozásra. A mikroprudenciális szabályozás nemzeti szinten felelős a szektor intézményeinek szabályos működéséért, a makroprudenciális szabályozás ezzel szemben a bankrendszer egészére fókuszál. Baker (2013) véleménye szerint a 2008-as válságot megelőzően a szabályozás csupán az egyes intézményekre, nem pedig a rendszer egészére vonatkozott, vagyis hiányzott a makroprudenciális szint. Magától értetődőnek tekintették a rendszerben a pénzügyi stabilitást, ebből adódóan a szabályozás eltérő állapotra vonatkozó előírásokat nem tartalmazott.

A 2008-2009-es válság alapján levonható volt az a következtetés, hogy az érvényben levő szabályozás nem képes a bankrendszer változását lekövetni, az addig biztonságosnak és stabilnak vélt bankrendszer, a szabályok ellenére, hatalmas veszteségeket szenvedett el (Dunay et al., 2018).

A vállalt kockázatokkal arányos tőkeszükségletet a tőkemegfelelés alapján lehet megítélni, így a prudenciális előírások közül ennek a vizsgálata kiemelt jelentőséggel bír.

A tőke központi szerepét a pénzügyi szabályozásban az alábbi főbb érvekkel lehet alátámasztani:

- A megfelelő mennyiségű tőke csökkenti a kockázatát annak, hogy a bank jövedelmezőségének ingadozása csődhelyzetet eredményezzen.
- Pénzügyi problémák esetén a tőke szolgál első helyen a sok elnyelésére, így csökkenti a járulékos költségeket a többi érdekelt fél számára.
- A bankok tulajdonosainak óvatosságát növelik a prudenciális előírások, mivel nagyobb kockázatvállalás esetén arányosan több tőkét követelnek tőlük.
- A tőkeszabályok hozzájárulnak a kockázattal arányos árazás kialakításához, és segítenek a megfelelő kockázatvállalási stratégia kialakításában.

Napjaink pénzügyi szabályozását a G10 országok központi bankjainak a vezetői által 1974-ben alapított Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság a Bazel III. megnevezésű intézkedéscsomagban rögzítette. A Bizottság első feladata az úgynevezett "early-warningsystem", vagyis egy hitelintézeti bukás jelző rendszer alapjainak, vizsgálati módszereinek kialakítása volt, de az azóta eltelt időben a feladatköre jóval szélesebbé vált. A Bizottság egyik elsődleges feladatának tekinti a bankfelügyeletek nemzetközi együttműködésének elősegítését. A jelenleg hatályos Bazel III. intézkedéscsomag új globális szabályozási sztenderdeket és ezekre vonatkozó végrehajtási tervet tartalmaz a bankok tőkemegfelelésére és a likviditásra vonatkozóan. Az ezt megelőző – 2004-ben hatályba léptetett – szabályozó „csomag” a Bazel II., a bevezetését követően csak rövid ideig volt érvényben. A 2008-as válság olyan helyzetet teremtett, amely a korábbi szabályozás újragondolását igényelte (Andres, 2018).

2010-ben hoztak döntést a Bazel III. tőkeegyezmény megalkotásáról, amellyel mikro szinten, de leginkább a korábban hiányos makroprudenciális szinten is új szabályokat kívántak létrehozni. Jelenleg a bankokra vonatkozó tőkekövetelmény előírás három pillérből tevődik össze:

- minimum szabályozói tőkekövetelmény: a szavatoló tőke szintjeihez előírt minimumértékek teljesítése,
- pótlólagos tőkekövetelmény: a bank és a felügyeleti hatóság által meghatározott tőke mértéke,
- addicionális tőkepufferek: váratlan események bekövetkezése esetén felhasználható tőkemennyiség (Kovács – Marsi, 2018).

A Bazel III. szabályozói csomag utolsó kiegészítésére 2017 decemberében került sor, első-sorban a tőkekövetelmények szigorítása és a szabályok egységesítése miatt (Seregdi, 2019). A végleges javaslatcsomagra, a többszöri változtatás miatt, sokszor Bazel IV-ként is hivatkoznak. Az új szabályok bevezetésével, az előrejelzések szerint, a gazdasági növekedés és a hitelkihelyezés kezdeti csökkenésével kellett számolni, az így elkönyvelt veszteség viszont még mindig kisebb, mint egy bekövetkező banksőd gazdasági és társadalmi hatásai (Baranyi et al., 2018).

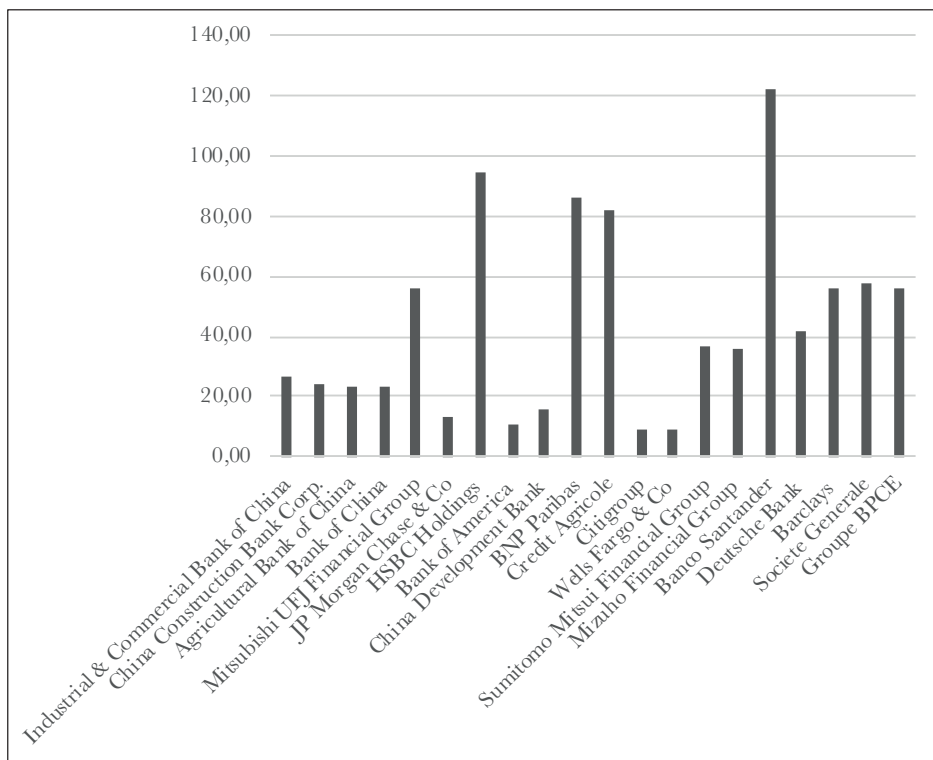
Demirgüç-Kunt és Huizinga (2010) elemzése alapján 2008-ban 30 olyan bankcsoport működött a világ 19 különböző országában, amelyeknek forrásállománya meghaladta a székhelyül szolgáló ország GDP-jének a felét. Ezen intézmények körében felmerül az erkölcsi koc-

kázat kérdése, hiszen ezen intézményeknek tisztában kell lenniük az általuk vállalt kockázat nagyságával, mégis tovább növelik befektetéseiket, probléma esetén az állam úgymint megmenti őket.

A 2008-as kimutatásban szereplő 30 rendszerkockázati bankcsoport csődje esetében viszont az országok nem lettek volna képesek mentőövet nyújtani, hiszen az intézmények gazdasági súlya jelentősebb volt az állam befolyásánál. Ezen okból napjainkban a "too big to fail" elv (TBTF²) mellett megjelent a "too big to save" (TBTS³) elnevezés, vagyis az, hogy egyes bankok mára olyan méreteket öltöttek, amelyek túl nagyok a megmentéshez (Mérő, 2012).

A globális gazdaság szempontjából is rendszerkockázati szempontból fontosnak számító bankok körének meghatározására a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság egy mennyiségi és minőségi ismérveket egyaránt tartalmazó, indikátoralapú megközelítést is kidolgozott (BCBS, 2011).

1. ábra: A világ 20 legnagyobb bankjának mérlegfőösszege az anyaország GDP-jéhez viszonyítva 2019. (%)

Forrás: Realbank (É.n.) és a Világbank (É.n.) adatai alapján saját szerkesztés

Az 1. ábra 2019. évi adatok alapján igyekszik szemléltetni a világ 20 legnagyobb bankjának az anyaország GDP-jéhez mért eszközállomány arányát. A bankok méretének növekedé-

sével egyidőben megfigyelhető azok térbeli koncentrációja. A 20 legnagyobb bank közül 8 ázsiai (kínai és japán), 8 európai, 4 amerikai székhelyű volt. Az európai bankok közül 4 francia, 2 brit, 1 német és 1 spanyol bank. A spanyol Banco Santander a spanyol GDP 100%-át meghaladó eszközállománnyal rendelkezett, de az 50%-os GDP értéket 7 bank eszközállománya is meghaladta. Tóth és Zéman (2017) véleménye, hogy a bankrendszer koncentrátsági fokának meghatározása azért is fontos, mert a monopol helyzet időben történő feltárása csökkenti a negatív hatások bekövetkezésének valószínűségét, segíti az új szereplőket a piacra való belépés eldöntésében, illetve a már piacon levő szereplők számára lehetővé teszi a verseny meghatározását.

A JÖVEDELMEZŐSÉG ALAKULÁSA AZ EURÓPAI UNIÓ BANKRENDSZERÉN BELÜL

Ahogy azt korábban említettük, a szabályozás szigorítása az Európai Unió bankrendszerében is magasabb tőkekövetelmények betartását és megfelelő likviditási szint elérését tette kötelezővé. Feltételeztük, hogy az alacsonyabb hozamtermelő képességgel rendelkező, ugyanakkor nagyobb likviditású eszközök arányának növekedése, kiegészülve a szigorodó tőkekövetelményekkel az Európai Unió bankrendszerén belül alacsonyabb jövedelmezőség elérését teszi csak lehetővé. Feltételezésünket arra alapoztuk, hogy a kötelezően előírt és alkalmazandó tőkeszigorítások a bankok biztonságosabb működését segítették elérni, ugyanakkor ezzel egy időben a magasabb tőketartalékolási és likviditásbiztosítási előírások hozzájárultak ahhoz, hogy a bankok jövedelmezősége csökkent.

A bankok jövedelmezőségét – hasonlóan más gazdálkodó szervezetekhez – számos külső és belső tényező befolyásolja, mint például a gazdasági környezet, az állami szabályozók, a tulajdonosok hozamelvárása, a gazdasági aktivitás, stb. (Fenyves et al., 2020). A pénzügyintézetek jövedelemtermelő képességére természetesen számos speciális tényező is hatást gyakorol, többek között a pénzügyintézetek kockázatvállalási hajlandósága, vagy az ügyfelek minősége.

A jövedelmezőség a gazdálkodó szervezetek jövedelemtermelő képességét mutatja, lényegében azt, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel milyen eredmény elérésére képesek (Fenyves et al., 2019). A pénzügyintézetek speciális vállalkozásoknak tekinthetők. Annak érdekében, hogy a bankok tulajdonosai ne csak a saját profit igényüket tartásuk szem előtt, hanem a betétesek érdekeit a saját érdekeik elé helyezték, fontos a banki jövedelmezőség szigorú szabályozása, amely gátat tud szabni a túlzott kockázatvállalásnak és a bank prudens működése révén, az ügyfelek betétjeiket biztonságban tudhatják (Lentner – Nagy, 2020).

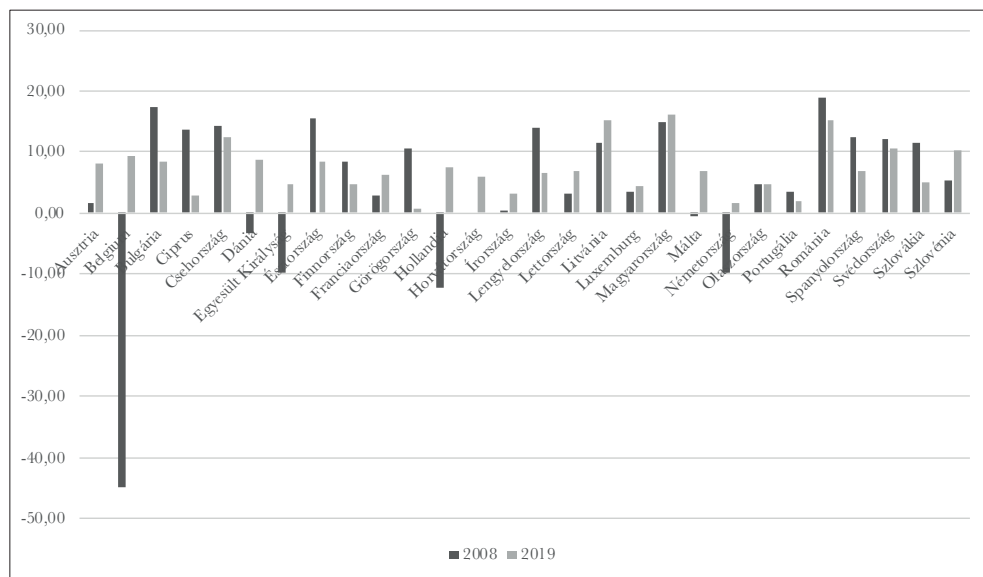
Kutatásunk első részében a 2008-2009-es válság óta eltelt időszak jövedelmezőségi mutatóinak elemzésén keresztül igyekeztünk az előzőekben ismertetett hipotézisünk valóságtartalmát alátámasztani. Az elemzéshez az Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa és az Európai Bankszövetség elemzései szolgáltatták az adatokat.

A TŐKEARÁNYOS JÖVEDELMEZŐSÉG VIZSGÁLATA

A jövedelmezőség mérésére számos mutató áll rendelkezésre, amelyek közös jellemzője, hogy mindig egy bizonyos eredménykategóriát viszonyítanak egy vetítési alaphoz (Becky-Nagy – Fazekas, 2021).

Az egyik leggyakrabban alkalmazott jövedelmezőségi mutató a saját tőke arányos jövedelmezőség, vagyis a RoE (Return on Equity) mutató, amely a bank adózott eredményét viszonyítja a saját tőkéhez. Minél nagyobb az értéke, egységnyi saját tőke felhasználásával, annál több adózott eredményt realizált a pénzintézet. A magas jövedelmezőség azt jelzi, hogy a bankok kedvező helyzetben vannak ahhoz, hogy a közeljövőben – a visszatartott nyereség segítségével – növeljék a tőkepufferüket. A 2. ábra a 2008-as és a 2019-es adatok alapján szemlélteti az Európai Unió egyes tagállamaira vonatkozó átlagos értékeket.⁴

2. ábra: A RoE mutató átlag értékei az Európai Uniótagállamaiban 2008-ban és 2019-ben (%)

Forrás: Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa alapján saját szerkesztés

Az unió tagállamai közül 2019-ben a legmagasabb RoE értékkel, 16%-kal Magyarország rendelkezett, őt követte Románia (15,20%), Litvánia (15,10%), Csehország (12,50%) és Svédország (10,60%). A magyar bankrendszer átlagos saját tőke arányos jövedelmezősége 2019-ben már a 2008-2009-es válság előtti – akkor is meglehetősen magas – értéket is meghaladta. A legnagyobb átlagos tőkearányos veszteséget a vizsgált 2008 és 2019 közötti időszakban, 2012-ben a ciprusi bankrendszer szenvedte el, (-100,83%), mivel bankrendszerének jelentős kitettségei voltak Görögországban, s a görög bankrendszer válsága magával rántotta a szigetország gazdaságát is. Ez a negatív esemény egészen a mai napig érezteti hatását mindkét

országban, olyannyira, hogy Görögország 2018-ban egyedülként negatív RoE értékkel rendelkezett (-0,36%), viszont 2019-ben ilyen ország már nem volt.

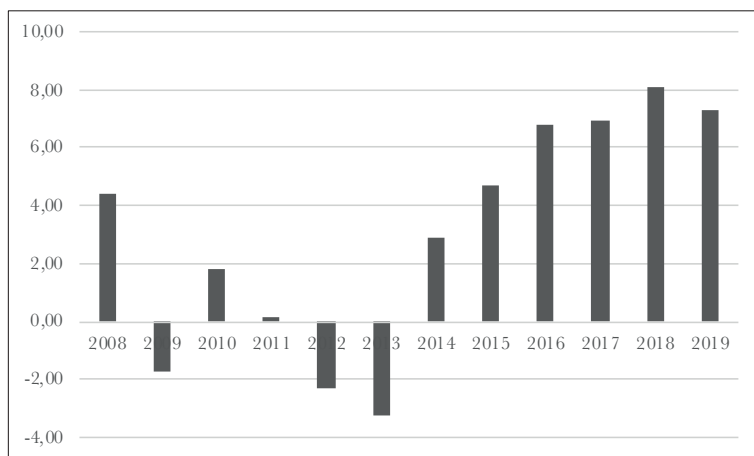
2019-ben tehát 6 olyan Európai Uniósi ország volt, ahol a RoE mutató értéke meghaladta a 10 százalékot. Az általunk vizsgált időtávon 7 olyan Európai Uniósi országot találunk, amelynek a bankrendszere minden évben pozitív előjelű RoE értéket tudott felmutatni (Bulgária, Csehország, Finnország, Lengyelország, Luxemburg, Svédország és Szlovákia).

Az adatok jelzik, hogy a válság a nyugat-európai országok bankrendszerét már a 2008 és 2009-es években elérte, addig a közép-kelet-európai országokban csak ezt követően érezte hatását.

A válság legnagyobb mértékben a Balti államok (Észtország, Lettország és Litvánia), valamint Írország bankrendszerének jövedelmezőségére gyakorolt negatív hatást.

A 3. ábra az Európai Unió tagállami adataiból számított RoE átlag értékeit szemlélteti a vizsgált időszakban.⁵ A 2013-as mélypontot követően a mutató értéke annak ellenére emelkedett, hogy a Bázeli III-as tőkeszabályok ezt követően kerültek bevezetésre.

3. ábra: A RoE mutató átlag értéke az Európai Unióban 2008-2019 (%)

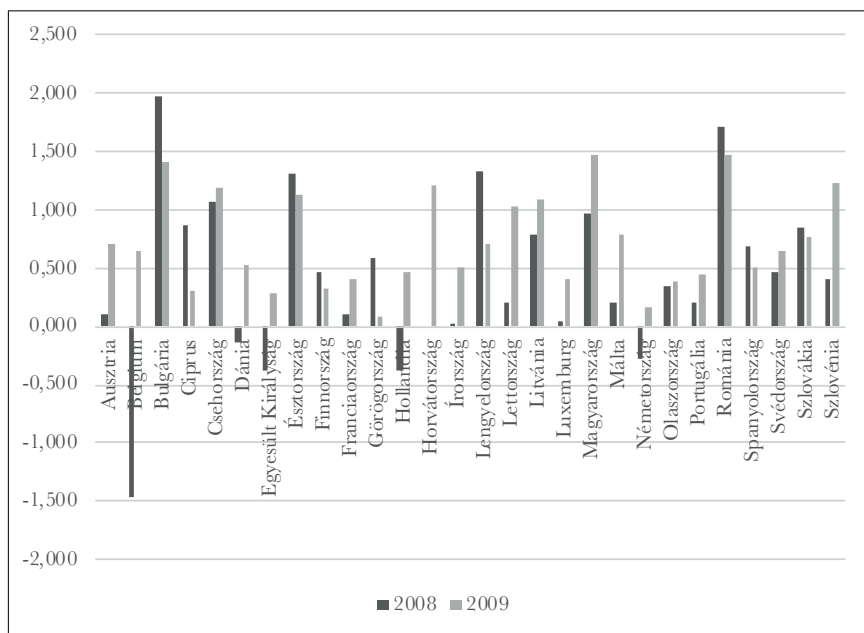
Forrás: Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa alapján saját szerkesztés és saját számítás

AZ ESZKÖZARÁNYOS JÖVEDELMEZŐSÉG VIZSGÁLATA

Az eszközarányos jövedelmezőség (Return on Assets, RoA) mutató a bank adózott eredményét viszonyítja a rendelkezésére álló összes átlagos eszközértékhez. Megmutatja, hogy a pénzügyintézet a rendelkezésére álló eszközökkel mekkora eredményt tud elérni.

A 4. ábra szemlélteti, hogy a mutató értéke ugyan javult az elmúlt időszakban, viszont a szektort továbbra is jellemzi a relatíve alacsony jövedelmezőségi szint. Ebben számos hatóanyag együttes hatása tükröződik, például a banki mérlegfőösszegek növekedése, illetve a tőke és likviditási tartalékok felhalmozása, amely hatások csökkentik a pénzügyintézetek eszközarányos jövedelmezőségét.

4. ábra: A RoA mutató átlag értéke az Európai Uniótagállamaiban 2008-ban és 2019-ben (%)

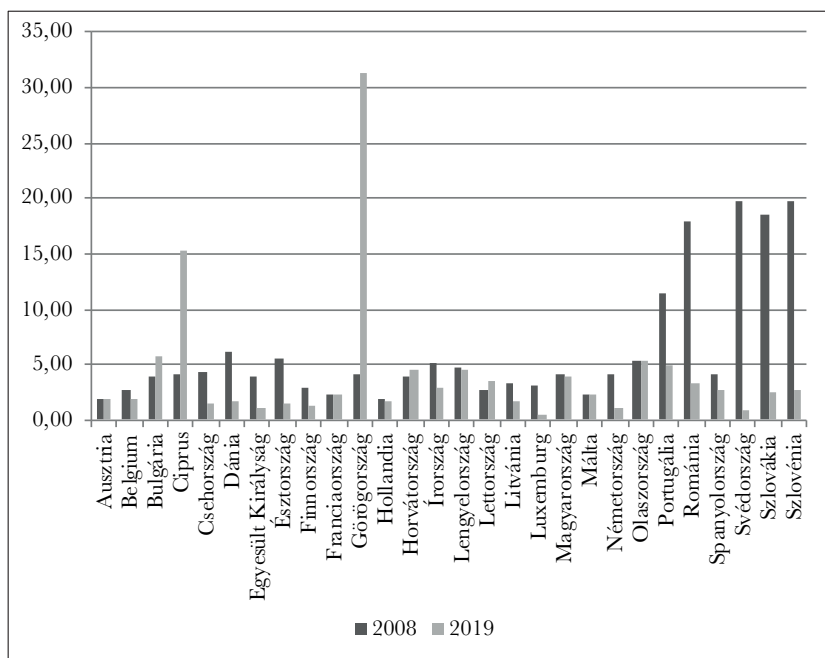
Forrás: Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa alapján saját szerkesztés

A tagállamok RoA adatait vizsgálva megállapítható, hogy a 2008-as válságot követően az akkor még 27 tagállam mindegyikében visszaesett a mutató értéke. A legjelentősebb negatív irányú változás Ciprus, Észtország, Lettország, Litvánia, Belgium, Spanyolország és Szlovénia esetében volt megfigyelhető.⁶ 2019-ben viszont a mutató értéke mindegyik országban pozitív értéket vett fel. Ugyanakkor egyedül Észtországban volt kimutatható egy-egy évben 3 százalék, illetve 2 százalék fölötti RoA érték (2011-ben 3,14, illetve 2012-ben 2,01), más államokban a vizsgálati időtáv egyik évében sem érték el a 2,0-es értéket sem.

A NEMTELJESÍTŐ HITELEK ARÁNYÁNAK ÉRTÉKELÉSE

Az Európai Unió megfogalmazása szerint nemteljesítő hiteleknek (NPL⁷) tekintjük azokat a kinnlevőségeket, amelyek törlesztő részleteit több mint 90 napja nem fizetik. Minél nagyobb az arányuk a bank eszközállományán belül, annál nagyobb a rossz minőségű eszközök aránya, amelynek következtében nő a bank kinnlevőségeinek nagysága és romlik az eszközök jövedelemtermelő képessége. Az NPL magas aránya azért is káros, mert visszaveti a bankok hitelkihelyezését, amelynek hatására a gazdasági növekedés és jövedelmezőség csökken, a gazdasági stabilitás gyengül (Louri, 2017).

5. ábra: Az NPL mutató átlag értéke az Európai Uniótagállamaiban 2008-ban és 2019-ben (%)

Forrás: Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa alapján saját szerkesztés

Az 5. ábra alapján a legmagasabb NPL aránnyal 2019-ben Görögország (31,29%) és Ciprus (15,36%) rendelkezett, bár a 2018-as évhez képest a mutató értéke csökkent. Észtország és Málta kivételével valamennyi ország esetében megfigyelhető a korábbi 2018-as évhez viszonyított mutató csökkenés. A legalacsonyabb értékekkel Luxemburg (0,50%), Svédország (0,90%), az Egyesült Királyság (1,03%) és Németország (1,14%) rendelkezett.

Kiugróan magas értékekkel találkozunk 2011-től kezdődően Cipruson és Görögországban. 2017-ben a görög bankrendszer hiteleinek több, mint 41 százaléka tartozott az NPL hitel kategóriájába.

Az általunk vizsgált több mint 10 éves időszakban a nemteljesítő hitelek arányának csökkenése a teljes hitelállományon belül tagállami és uniós szinten is megkezdődött. A tendencia egyértelműen kimutatható, hiszen a válságot követő években szinte mindenhol jelentősen emelkedett a nemteljesítő hitelállomány aránya, s az országok többségében 2012-2013-tól figyelhető meg javulás. Néhány országban (pl. Olaszország, Portugália, Szlovénia) az NPL hitelállomány leépülése jóval később (körülbelül 2016-tól) kezdődött meg. A „rossz hitelek” állományának leépüléséhez az is hozzájárult, hogy az országok úgynevezett rossz bankokat hozhattak létre, amelyekbe átcsoportosítják ezen tételeket, ezen kívül értékesíthetik is azokat a másodlagos piacokon értékpapírosított formában (Európai Bizottság, 2017).

A 2008-as válsághoz képest a jelenlegi (2020-2021-es COVID19 pandémia által kiváltott) válság sokkal kedvezőbb helyzetben érte a bankrendszert, tőke és likviditási helyzetük is sta-

bilabb volt, azonban ez a válság teljesen más a korábbiakhoz képest, erre nem lehetett felkészülni, hiszen a gazdaság valamennyi területét érinti és komoly egészségügyi kihívást jelent a világ minden országában.

A jelenlegi válság is klasszikus rendszerszintű válságnak tekinthető, viszont a hatása jelentősen nagyobb, mint amire a Bázeli III-as javaslatcsomagban megfogalmazott szabályokat létrehozták.

Az NPL hitelállomány a járvány megjelenését megelőzően a legtöbb uniós országban 1-3% körül alakult, kivételt – mint korábban említettük – Görögország és Ciprus jelentett. Jelenleg nagy a bizonytalanság, hiszen a nemteljesítő hitelek aránya nehezen mérhető, az ügyfelek valós fizetési képességét nehéz felmérni. A nemzetközi pénzügyi szervezetek, köztük a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (BCBS) és az Európai Bankhatóság (EBA) iránymutatást adott ki, amely szerint a fizetési moratóriumban résztvevő hitelek átsorolása nem szükséges a megnövekedett kockázatú hitelek közé, hiszen a moratóriumban való részvétel még nem jelent egyből az ügyfél hitelkockázatának jelentős növekedését, sok esetben az adós csupán átmeneti likviditási problémáit kívánja mérsékelni vele. Mindezek miatt a moratóriumban való részvétel önmagában nem eredményez értékvesztésképzési követelményt. Mindezek ellenére az MNB rendelkezésére álló adataiból látható, hogy a bankok 2020-ban már megkezdték a jövőbeli potenciális veszteségek kezelésére való felkészülést. A megnövekedett munkanélküliség hatására az NPL ráta a jövőben valószínűleg növekedni fog, de ez a folyamat az egyes országokban alkalmazott hitelmoratóriumok hatására csak később fog megjelenni a bankok könyveiben.

A szakirodalomban megtalálható jelenlegi adatok és elemzések alapján a nemteljesítő hitelállomány nagysága 2022 végére az unióban elérheti az 1.400 milliárd eurót, amely meghaladja a 2015. évi 1.000 milliárd eurós csúcstételt.

Lényeges különbség a 2008-as és a jelenlegi NPL hitelállomány között, hogy most sokkal nagyobb arányban vannak jelen a vállalati hitelek, hiszen míg a 2008-as válság főként a lakossági szektort érintette, addig a mostani válság valamennyi gazdasági szereplőre hatással volt. Főként a szolgáltató szektorban vannak olyan vállalkozások (éttermek, szállodák), amelyek ugyan működőképesek, viszont a járványügyi korlátozások miatt komoly fizetési nehézségekkel néznek szembe és meglévő adósságukat a jelenleg felvett hitelből finanszírozzák.

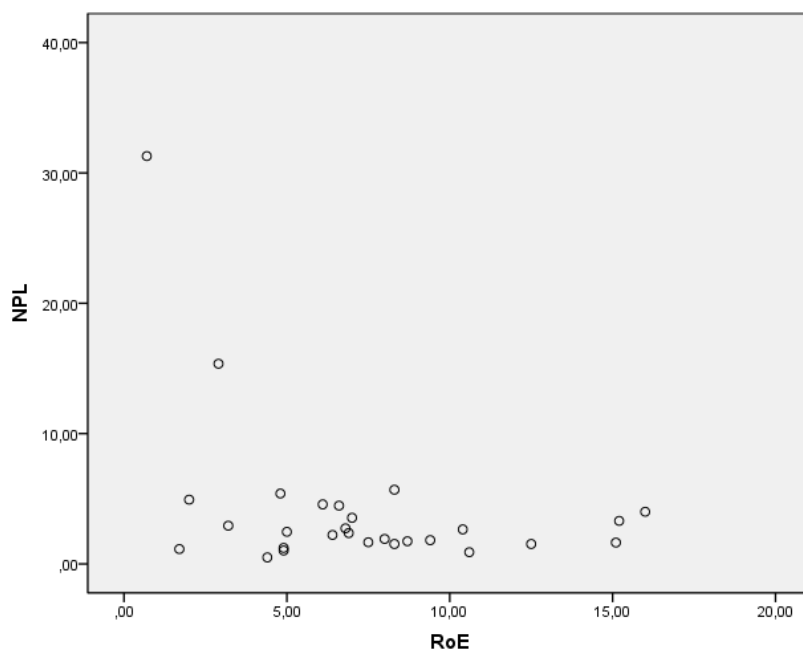
Az Európai Bizottság iránymutatásában az NPL hitelállomány kezelésére vonatkozóan elképzelés, hogy a tagállamok hozzanak létre eszközkezelőket, amelyek a bankok NPL állományát megvásárolják, így azoknak nem kell ezekkel a problémás eszközökkel foglalkozniuk, hanem koncentrálnak hitelezési tevékenységükre. A megoldás hasonló a hitelintézetek szanalálási eszköztárában szereplő ún. rossz bankokhoz. Az Európai Bizottság elképzelése szerint a nemteljesítő hitelállomány értékpapírosítása megoldás lehet a jövőben. Jelenleg a bankok követeléskezelő cégeknek adják el ezeket a termékeket, amely kevésbé átláthatóvá teszi a folyamatot. A termékek értékpapírosítása viszont előhózza a 2008-as válság alapvető problémáját, vagyis a jelzáloghitelek másodlagos piacon történő értékesítését.

Az NPL mutató csökkenése és a jövedelmezőség növekedése közti kapcsolat elemzéséhez a nemteljesítő hitelek aránya és a RoE mutató 2019. évi tagállami adatait vetettük össze. Két tényező közti kapcsolat statisztikai elemzésére alkalmas a korrelációs számítás, amely két meny-

nyiségi ismérv közti kapcsolat szorosságát mutatja. Fontos kiemelni, hogy elemzésével csupán a kölcsönös kapcsolat vizsgálata lehetséges, ok-okozati kapcsolat meghatározására nem alkalmas (Sajtos – Mitev, 2007).

Az SPSS program segítségével elsőként a szórásdiagram elkészítése történt meg, amely szemlélteti, hogy a magasabb NPL ráta mellett a RoE jövedelmezőségi mutató értéke alacsonyabb. A 6. ábrán szereplő két kiugró érték Görögországot és Ciprust jelöli.

6. ábra: A nemteljesítő hitelek és a sajáttőke arányos jövedelmezőség közti kapcsolat az Európai Unió tagállamaiban 2019

Forrás: Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa alapján saját szerkesztés

Mivel az elemzés érzékeny az extrém adatokra, ezért a továbbiakban a vizsgálatból a két ország (Görögország és Ciprus) adata kizárásra került.

A változók közti összefüggés erősségét korrelációs együttható segítségével vizsgáltuk, amely alapján az 1. táblázatban található eredményt kaptuk.

A korrelációs számítás Pearson-féle együtthatója alapján a két tényező között gyenge negatív irányú kapcsolat áll fenn. A negatív előjel azt jelzi, hogy a változók közti összefüggés ellentétes, vagyis minél kisebb a nemteljesítő hitelek aránya annál nagyobb a jövedelmezőség és fordítva is igaz, minél kisebb a jövedelmezőség annál nagyobb az NPL ráta értéke. A leírta-
takat a 7. ábra szemlélteti.

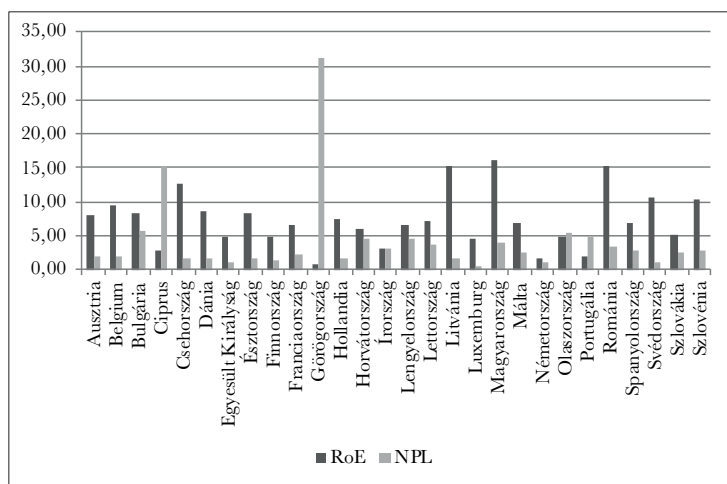
1. táblázat: Az NPL és RoE mutatók közti Pearson-féle korrelációs számítás eredménye

Correlations		NPL	RoE
NPL	PearsonCorrelation	1	-,036
	Sig. (2-tailed)		,860
	N	26	26
RoE	PearsonCorrelation	-,036	1
	Sig. (2-tailed)	,860	
	N	26	26

Forrás: Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa alapján saját szerkesztés és számítás

A 7. ábra alapján kijelenthető, hogy a két mutató teljesen ellentétes értéket vesz fel a 2019-es évben, ami igazolja a statisztikai számítás eredményét is. Egyedül Írország, Olaszország és Németország esetében figyelhető meg, hogy a mutató értékei közel helyezkednek el egymáshoz, vagyis a két tényező közti kapcsolat, a nemteljesítő hiteleknek a jövedelmezőségre gyakorolt hatása, ezekben az országokban a legkevésbé tetten érhető.

7. ábra: A RoE mutató és az NPL állomány átlagos értéke az Európai Unió tagállamaiban 2019 (%)

Forrás: Európai Központi Bank statisztikai adatbázisa alapján saját szerkesztés

Kutatásunk alapján megállapítható, hogy a bankok jövedelmezősége a válság ideje alatt és az azt követő néhány évben tapasztalható visszaesést követően némileg javulni kezdett, a vizsgált mutatók alapján a válság előtti, vagy azt meghaladó szintre kezd visszatérni, de a változások üteme és tendenciája országonként jelentős különbségeket mutat. A nemteljesítő hitelek nagyságának csökkenése, a bankok hitelportfóliójának tisztítása révén a pénzüzetek hitelkihelyező képessége javult, s a folyamat hozzájárult a bankok jövedelmezőségének növe-

kedéséhez is. Ezzel ellentétes hatást fejtenek ki a szigorodó tőke- és likviditási követelmények, de nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a Bazel III. szabályozás bevezetése jelentősen visszavetette volna a bankok jövedelmezőségét, de ebben az elmúlt évtizedben tapasztalható kedvező világgazdasági környezet, s a jegybankok expanzív jellegű monetáris politikája is szerepet játszott. Az egyes országok bankrendszerének jövedelmezőségét a globális (vagy legalábbis országcsoport szintű) szabályozáson túlmenően lokális intézkedések is jelentősen befolyásolták, mint például Magyarországon a deviza alapú hitelek leépítése érdekében tett intézkedések. Összességében alacsony eszközarányos jövedelmezőség jellemzi a szektort, mivel a tőke és likviditási követelmények teljesítése csökkenti a befektetésre felhasználható és ezzel profitot termelő tőke nagyságát. A banki jövedelmezőséget számos tényező befolyásolja, így az, hogy a mostani növekedés milyen mértékben tudható be a szabályozói változtatásoknak, egyértelműen nem határozható meg. Az viszont biztos, hogy a szigorítások hatására összességében kisebb mértékben tudott jövedelmezőség javulást elérni a szektor.

A mutatók révén ugyanakkor igazolásra került, hogy a bankok jövedelmezősége a vizsgált időszak utolsó éveiben – a tagállamok többségében – javult. A bankok nemteljesítő hitelállományának leépítése (hitelportfólió tisztítás) nagyban hozzájárult a jövedelmezőség növekedéséhez. Igazolásra került az is, hogy a nemteljesítő hitelek állománya és a bankok jövedelmezősége között negatív irányú kapcsolat áll fenn, vagyis az alacsonyabb NPL arány hatására a jövedelmezőség nő és ez a folyamat fordítottan is igaz.

ÖSSZEGRÉS

Vizsgálataink alapján megállapítottuk, hogy a Bazel III. szabályozórendszer bevezetését követően – az előzetes feltételezésünkkel némileg ellentétben – nem következett be drasztikus jövedelmezőség visszaesés az Európai Unió tagállamainak bankrendszerét illetően. A szigorodó tőke- és likviditási követelmények ugyan mérsékeltek a bankok jövedelemtermelő képességét, azonban egyéb hatások (leginkább a hitelportfólió minőségének egyértelmű javulása, illetve egyes nemzetállami hatáskörben meghozott intézkedések) összességében képesek voltak kompenzálni – a legtöbb országban – a szabályozói rendszer szigorodásának a jövedelmezőségre gyakorolt negatív hatását. Kijelenthető ugyanakkor a bankrendszerek jövedelmezősége (elsősorban az eszközarányos jövedelmezőség) folyamatosan alacsony szintű a vizsgált időszakban, amiben a banki mérlegfőösszegek növekedésnek is komoly szerepe van. A pandémia lezajlását követő években számítani lehet a nemteljesítő hitelállomány volumenének jelentősebb növekedésére, amely negatív irányban befolyásolja majd a hitelintézetek jövedelmezőségét.

JEGYZETEK

- ¹ LoLR: Lender of Last Resort – jegybank végső hitelezői funkciója
- ² TBTF: too big to fail – túl nagy a csődhöz
- ³ TBTS: too big to save – túl nagy a megmentéshez
- ⁴ Horvátország esetében az uniós csatlakozást megelőzően, 2008 és 2012 között nem álltak rendelkezésre adatok
- ⁵ A számítás során 2008 és 2012 között 27 tagállam, ezt követően, Horvátország csatlakozásával, 28 ország adatai

lettek figyelembe véve

- ⁶ Horvátország esetében az uniós csatlakozást megelőzően, 2008 és 2012 között nem álltak rendelkezésre adatok.
⁷ NPL: Non-performing loans – nem teljesítő hitelek

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andres, T. (2018): How the financial crisis changed banking, *Divided Decade*
- Baker, A. (2013): The new political economy of the Macroprudential Ideational Shift, *New Political Economy*, Vol. 18. No.1., 112-139. p.
- Baranyi Aranka – Faragó Csaba – Fekete Csilla – Széles Zsuzsanna (2018): The Bankruptcy Forecasting Model of Hungarian Enterprises. *Advances in Economics and Business* 6:3 pp. 179-189., 11 p.
- BCBS (2011): Global Systematically Important Banks: Assessment Methodology and the Additional Loss Absorbency Requirement. Rules text. Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements, november, <http://www.bis.org/publ/bcbs207.pdf>.
- Becszy-Nagy Patrícia – Fazekas Balázs (2021): *Exercises and Case Studies from Corporate Finance I.* – Time value of money and the basics of securities valuation. Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar.
- Demirgüç-Kunt, A. – Huizinga, H. (2010): Are Banks Too Big to Fail or Too Big to Save? International Evidence from Equity Prices and CDS Spreads. *The World Bank*, Policy Research Working Paper, 5360. p.
- Dunay Anna – Illés B. Csaba – Vinogradov Szergej (2018): *Entrepreneurship attitudes to poverty and wealth*. In: Swadzba, U.: The economic awareness of the young generation of Visegrad countries: A comparative analysis. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego pp. 120-136.
- Erdős Mihály – Mérő Katalin (2010): *Pénzügyi közvetítő intézmények*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 292. p.
- Európai Bizottság (2017): *Bankszektor és pénzügyi stabilitás*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-banking-sector-financial-stability_hu.pdf. Letöltés dátuma: 2020. november 05.
- Fenyves Veronika – Böcskei Elvira – Bács Zoltán – Zéman Zoltán – Tarnóczy Tibor (2019): Analysis of the Notes to the Financial Statement Related to Balance Sheet in Case of Hungarian Information-technology Service Companies. *Scientific Annals of Economics and Business*. 66:1 pp. 27-39., 13 p.
- Fenyves Veronika – Pető Károly – Szenderák János - Harangi-Rákos Mónika (2020): The capital structure of agricultural enterprises in the Visegrad countries. *Agricultural Economics-Žemledelska Ekonomika*. 66:4 pp. 160-167.
- Igua, I. (2013): Analysis of the Banking System's concentration degree in EU countries, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 15 (1), 2013, 184-193. p.
- Kovács Levente – Marsi Erika (2018): *Bankmenedzsment - Banküzemtan*. Budapest: Magyar Bankszövetség, 382. p.
- Lentner Csaba – Nagy Vitéz (2020): New dimensions of commercial banks' corporate social responsibility in the Visegrad Group countries. *Banks and Bank Systems*. 15:2 pp. 138-152., 15 p.
- Lourí, H. (2017): A fourth pillar for Europe's banking union? The case for a pan-European asset management company in the Eurozone. *European Politics and Policy, London School of Economics*, 135-143. p.
- Mérő Katalin (2012): A bankszabályozás kihívásai és változásai a pénzügyi-gazdasági válság hatására. 129-166. p. In Valetiny P. – Kiss F. L. – Nagy Cs. I. (szerk.): *Verseny és szabályozás 2011*, Budapest, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet
- Mérő Katalin (2018): A kockázatalapú bankszabályozás előretörése és visszaszorulása – az ösztönzési struktúrák szerepe. *Közgazdasági Szemle*. 65. évfolyam, 10. szám, 981-1005. p.
- Sajtos László - Mitev Ariel (2007): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó, 404. p.
- Seregdi László (2019): Mit várhat az Európai Unió a végleges Bazel III. alkalmazásától? *Gazdaság és Pénzügy*. 6. évf., 4. szám, 436-446. p.
- Tóth József - Zéman Zoltán (2017): Az Európai Unió bankrendszerének piaci koncentrációja. *Közgazdasági Szemle*. LXIV. évfolyam, 852-871. p.